

XVI Conferència Anual de la SCC 2006

L'eternitat en el present. L'estil periodístic de Llorenç Gomis

per Lluís Pastor

Professor de la Universitat Ramon Llull
i de la Universitat de Girona

1. Google + Juan XXIII

Vaig buscar a Google, tal com proposava en Llorenç, i em vaig trobar el text de Joan XXIII: «Sólo por hoy trataré de vivir exclusivamente el día, sin querer resolver el problema de mi vida de una vez. Sólo por hoy tendré el máximo cuidado de mi aspecto: cortés en mis maneras, no criticaré a nadie y no pretenderé disciplinar a nadie, sino a mí mismo. Sólo por hoy seré feliz en la certeza de que he sido creado para la felicidad, no sólo en el otro mundo, sino en este también. Sólo por hoy me adaptaré a las circunstancias, sin pretender que las circunstancias se adapten todas a mis deseos.» I després d'aquestes quatre primeres determinacions, mitja dotzena més.¹ Fins a completar un decàleg de propòsits: el decàleg de la serenitat. Així havia imaginat Llorenç Gomis fa menys de dos anys la seva carta a Déu. Tal com la va formular el papa Roncalli. El mateix Gomis va deixar escrita una de les seves escasses confessions personals: «De los papas que he visto en Roma, sólo me ha gustado uno: Angelo Roncalli.» «Era una confesión de corazón», escriu el seu germà Joaquim. «Que no era exclusivamente suya, sino que puede decirse que fue y sigue siendo, en buena parte, propia de *El Ciervo*» (Gomis, 2006: 3).

El Ciervo, la revista *El Ciervo*, va ser, després de cinquanta-cinc anys d'insuflar-li vida, l'autèntic «alter ego» periodístic de Llorenç Gomis. Ell havia ajudat a fundar la publicació el 1951 i aviat va anar convertint-se en part de la seva pròpia ombra de periodista: una revista cristiana, de pensament, compromesa amb el món, amb la reflexió i amb el diàleg. Una revista compromesa amb les persones, com el mateix Evangeli. I les persones han d'exercir el diàleg per discórrer sobre els assumptes de la seva vida pública. En un article de juny-juliol de 1963, quan a Espanya el dictador Franco impedia l'autèntic desenvolupament del diàleg polític i sobre la revista *El Ciervo* s'aplicava la censura civil—fet comú a qualsevol publicació— i la censura eclesiàstica, Llorenç Gomis escrivia: «La verdad es un servicio social, un servicio que nos hacemos los unos a los otros. Para que podamos prestarnos ese servicio mutuo es necesaria la libertad para buscar la verdad. [...] La función de la prensa —hace poco citábamos estas palabras del P. Gabel— es mantener a la sociedad en estado de diálogo. Y las condiciones del diálogo y la participación son la información objetiva y la libertad de opinión y expresión» (Gomis, 1963: 1).

1. «Sólo por hoy dedicaré diez minutos de mi tiempo a una buena lectura; recordando que, como el alimento es necesario para la vida del cuerpo, así la buena lectura es necesaria para la vida del alma. Sólo por hoy haré una buena acción y no lo diré a nadie. Sólo por hoy haré por lo menos una cosa que no deseo hacer; y si me sintiera ofendido en mis sentimientos procuraré que nadie se entere. Sólo por hoy me haré un programa detallado. Quizá no lo cumpliré cabalmente, pero lo redactaré. Y me guardaré de dos calamidades: la prisa y la indecisión. Sólo por hoy creeré firmemente —aunque las circunstancias demuestren lo contrario— que la buena providencia de Dios se ocupa de mí como si nadie existiera en el mundo. Sólo por hoy no tendré temores. De manera particular no tendré miedo de gozar de lo que es bello y de creer en la bondad.»

2. Al mirall d'El Ciervo

El principi del diàleg és un dels fils conductors de l'estil de Llorenç Gomis. Als seus articles proposa, pensa, planteja opinions per al seu debat. No pontifica, medita. I defensa el diàleg entre el periodista i el seu públic i entre les persones en general. Un altre article de 1973 insisteix sobre aquesta idea: «Quizá podría ser un propósito de año nuevo: discutamos más para pelearnos menos. O incluso: discutamos más para despreciarnos menos» (Gomis, 1973: 1). O dit d'un altra manera, el diàleg ens farà lliures. Aquesta és una de les constants del seu estil i també ho és de l'estil de la revista *El Ciervo*.

En un estudi realitzat a partir de l'anàlisi de les cartes al director publicades per la revista *El Ciervo* entre 1951, any de la seva fundació, i 1975, any de la mort del dictador, es comprova que el diàleg és un dels eixos constitutius de la revista: un diàleg entre els lectors i la revista (Pastor, 2004). La publicació promou una estreta relació entre els que la fan i els que la llegeixen. Cal tenir en compte que resulta poc habitual en la premsa de la segona meitat del segle xx que els lectors es preocupin per la publicació més que per la rectificació d'algun text en concret. Un estudi comparatiu realitzat per Thornton sobre les cartes al director publicades a deu revistes americanes de principis del segle xx (entre 1902 i 1912) i sobre les cartes publicades per les mateixes deu revistes a finals de segle (entre 1982 i 1992) mostra que les relacions entre el públic i les revistes ha canviat entre ambdues dates d'anàlisi. I sobretot explica com, mentre que a començaments de segle els lectors es preocupaven per com feia periodisme la revista, a finals de segle la majoria dels assumptes tractats feien referència exclusivament a algun article en concret (Thornton, 1996).

En el cas d'*El Ciervo*, pot afirmar-se que els redactors i els lectors de la revista formen una comunitat definida. En aquesta línia cal destacar que es facin públiques posicions ideològiques contràries que promouen el debat. El diàleg d'*El Ciervo* contrasta amb la visió maniquea (nosaltres/els altres, amor/interès, poble/populatxo) i amb la intransigència i la violència que transparenta el discurs franquista que es caracteritza per la seva polèmica amb incorporació de la vulgarització, el registre parlat, la invectiva i la injúria (Melloni, 1980).

A fil d'aquesta voluntat de diàleg, la revista tindrà un estil clar, aspecte fonamental en la prosa del mateix Llorenç Gomis. Davant aquest estil que vol fer-se entendre, el franquisme oposa un alt nivell d'abstracció en els seus discursos però sense racionalitat. Es tracta d'un estil que deriva cap a la irracionalitat. D'un estil orientat a l'adhesió emotiva o irracional. El règim franquista procura la construcció d'una sèrie de temes clau, temes que embelleix retòricament. Per a aquesta finalitat resulten molt efectius els símbols (la bandera, José Antonio, Franco, l'exèrcit, la sang) i un lèxic «arcaic, sonor, pretesament poètic» (Melloni, 1980). Es

tracta també d'un estil que redefineix les paraules a partir del contrast entre el significat anterior i el significat que li ha donat la dictadura, el que han decidit donar-li ara. Aquesta és una de les vies utilitzades per buidar de sentit el llenguatge democràtic i liberal.

D'altra banda, si es continua analitzant l'aportació periodística de Llorenç per publicació interposada, es pot destacar el component crític de la revista. La crítica es concep com un motor per pensar i no com una guia doctrinal. La imatge de la revista és la d'una publicació que critica la societat espanyola i que proporciona elements per a la reflexió. La crítica s'oposa a la «terrible uniformitat» de la premsa (Melloni, 1980).

Un altre aspecte que afegeix elements per valorar que *El Ciervo* ha estat durant dècades una espècie d'heterònim de Llorenç Gomis és la coincidència del posicionament polític d'ambdós. La revista defensa la democràcia en temps de dictadura a Espanya. Val la pena recordar aquí una de les conclusions del llibre d'Ippolito, Walker i Kolson: un dels principals pilars sobre els quals s'assenta la democràcia rau en les opinions i en les actituds del poble (1976). Les cartes recullen aquestes opinions i aquestes actituds i suposen posar en pràctica la democràcia que postula la revista. En el cas d'*El Ciervo* la defensa de la democràcia es completa amb una orientació d'esquerra. Per als lectors que estan d'acord amb aquest perfil, la revista encarnarà un socialisme democràtic amb espurnes anticapitalistes. En aquest sentit, també es pot destacar el perfil pacifista de la publicació² i la seva preocupació per la vertebració política d'Espanya.

Els articles que Llorenç Gomis publica a la revista també coincideixen amb la percepció del seu públic sobre la importància dels temes socials i, de manera especial, pel problema de la pobresa: la pobresa de la postguerra i del franquisme. En aquest mateix entorn cal inscriure la preocupació de la revista per la reconciliació i la superació de les dues Espanyes.

Pel que respecta a la imatge de la religió a la revista, els articles d'en Llorenç propugnen un catolicisme progressista i d'avantguarda, que és crític —per força— amb el catolicisme espanyol de llavors. I així ho perceben també els lectors a les cartes que envien al director. Es tracta d'una obertura seglar des d'un esperit conciliar —la revista és pionera i després seguidora del corrent de pensament catòlic que afavoreix el Concili II del Vaticà— que intenta una democratització de la mateixa Església i una denúncia dels catòlics intransigents.

2. És significativa l'exhortació que proposa al seu article «Tres tareas»: «Por eso ahora, después del Concilio se presenta a los cristianos de España una tarea que no puede ser históricamente más oportuna: la de ser hombres de paz, pacíficos y pacificadoros, en lucha fecunda y evangélica consigo mismos» (Gomis, 1966: 1).

3. Frase senzilla i punt i seguit

El Ciervo podria considerar-se un heterònim de Llorenç Gomis i el seu estil el reflex del seu propi estil. En les seves memòries, Llorenç Gomis sintetitza els trets fonamentals del que ell anomenava «l'estil ciervo» i que explica en bona part els seus propis trets estilístics: «Era un estil parlat, lliure, franc [...], ple de jocs i paradoxes, desigual de to i de ritme, amb un referent comú, l'Evangelí. [...] Els [autors] més citats en els dos primers anys van ser, per aquest ordre, François Mauriac, Azorín i Chesterton. Combinant aquests tres autors es podria treure la fórmula literària inicial de la revista. La frase senzilla i el punt i seguit eren d'Azorín; l'humor i les paradoxes cristianes, de Chesterton; Mauriac [...] donava l'expressió d'una sensibilitat religiosa de fills rebels de famílies burgeses benpensants, una mica com nosaltres» (Gomis, 1996: 169-170). Llorenç Gomis subratlla l'ascendent d'Azorín.

Només un any després que Llorenç Gomis i altres amics fundessin la revista *El Ciervo*, el consultor nord-americà Robert Gunning va crear el seu índex de boira. L'índex de boira de Gunning pretenia objectivar la claredat o la dificultat —la boira— d'un text. De fet, des de 1935 Gunning va començar a preocupar-se per la claredat dels textos que s'editaven per a l'educació dels nens. Els educadors poc han canviat aquest últim segle respecte a la seva preocupació pels problemes de lectura dels joves. Els educadors es preocupen d'adequar els textos perquè els nens i els joves puguin entendre'ls.

Poc va trigar Gunning a adonar-se que els problemes que assetjaven els educadors eren també les preocupacions dels periodistes. El problema sobre la claredat d'un text mostrava amb absoluta transparència el problema que genera un cert tipus d'escriptura. I Gunning insistia que l'escriptura dels diaris vivia dia sí i dia també en una atmosfera de boira i de complexitat innecessàries. El 1944, Robert Gunning va fundar Robert Gunning Associates, la primera consultora sobre claredat d'estil. La consultora va treballar per a mitjans de comunicació. La contractaven perquè millorés els índexs de claredat dels textos dels periodistes. La va cridar el diari *The Wall Street Journal*, la revista *Newsweek* i l'agència United Press. Gunning va aconseguir en aquests mitjans que els textos es passessin a llegir amb menor dificultat. En una escala que va determinar, els seus clients van passar d'un nivell de dificultat de 16, vinculada a textos de lectura difícil, a una dificultat de nivell 11, pròpia de textos dirigits a públics generals.

Robert Gunning va idear el seu índex de boira per resoldre els problemes de claredat dels seus clients de la consultora. La fórmula de l'índex de boira resulta senzilla d'entendre i senzilla d'aplicar. No és l'única. Un centenar de fórmules que pretenen el mateix s'acumulen als annals de la investigació sobre la claredat i la llegibilitat de textos.

La fórmula de Gunning es fonamenta en dues qüestions nuclears per millorar la claredat d'un text: la longitud de les paraules i la longitud de les frases. A major longitud de paraules i frases, més boira. A més boira, menys claredat. Gunning proposa en la seva fórmula tres passos molt senzills. En primer lloc, esbrinar la mitjana de paraules per frase, dividint el nombre de paraules pel nombre de frases. En segon lloc, detectar les paraules de tres síl·labes o més. Aquest segon supòsit parteix de la base que les paraules més llargues són més complicades d'entendre. I Gunning exclou del grup de polisíl·labs els noms propis i les declinacions verbals —participis regulars inclosos. El tercer i últim pas consisteix a sumar els dos resultats anteriors i multiplicar-los per 0,4. El número que surt d'aquesta última operació és l'índex de boira d'un text. Si el número que apareix de l'anàlisi d'un text és major que el que apareix en un altre és que el seu índex de boira és major.

No obstant això, a la fórmula de Gunning i a altres que es basen en els criteris de longitud de paraules i de frases trobo que els falta un criteri sobre la predictibilitat de les paraules usades en un text. No em conformo a establir els nivells de claredat d'un text exclusivament a través de l'anàlisi de la longitud de les peces que el componen. Podrien completar-se aquestes fórmules incloent el factor de desconeixement de certes paraules. De fet, el desconeixement del significat de les paraules que componen un text és un element fonamental per discriminar el seu grau de dificultat. D'aquesta manera, l'índex de boira podria incorporar una operació final que consistiria a multiplicar el resultat pel nombre de paraules desconegudes pel lector del fragment més 1 (aquesta suma final d'1 impedeix que el resultat, si no hi ha cap paraula desconeguda per al lector, sigui 0).

Amb aquesta nova operació el que s'està dient és alguna cosa de major profunditat que la simple modificació matemàtica del procés. Si s'incorpora aquesta modificació se subratlla que el grau de dificultat, de falta de claredat, d'un text no és una característica intrínseca del text, sinó que se situa la boira en la relació entre el text i el lector. Es podria parlar d'un índex de fluïdesa del text per focalitzar la importància de la descodificació del text com un procés dialògic en què intervé també el grau de coneixements del lector.

De tota manera, si afirmo que la claredat és una de les característiques de l'estil periodístic de Llorenç Gomis, se li podria aplicar la fórmula de l'índex de boira que va inventar Gunning als seus articles? Es podrien comparar els resultats amb els resultats que ofereixen les notícies redactades per diferents diaris? Es podrien comparar els resultats en diferents etapes dels escrits d'en Gomis per comprovar si es detecta alguna tendència?³

3. En l'aplicació de l'índex de boira a l'espanyol he comptat com a polisíl·labs complexos les paraules de quatre o més síl·labes, excloent els noms propis, les declinacions verbals, les formes verbals amb pronoms enclítics i els plurals dels substantius i adjectius, si això suposava afegir una síl·laba de més.

4. Clars i boires

Per efectuar l'anàlisi recopilo deu articles publicats⁴ per Llorenç Gomis a la revista *El Ciervo* entre 1951 i 2005⁵ i deu articles publicats pel diari *La Vanguardia*⁶ i després publicats al costat d'altres articles com a llibre amb el títol *Lunas y lunes de Lorenzo Gomis*. Avanço els resultats: resulta que Llorenç Gomis escrivia articles més clars, amb menys boira, al diari *La Vanguardia* que a la revista *El Ciervo*. Els escrits publicats a *La Vanguardia* tenen un índex de boira mitjà de 15,⁷ mentre que als articles publicats a la revista *El Ciervo* l'índex ascendeix a 19.⁸ Hi ha una notable diferència.

De tota manera, qualsevol dels dos índexs mostren major claredat que l'índex de boira que tenia la notícia que obria portada al diari *El País* de dimecres 7 de juny de 2006. Aquesta notícia, la de màxima atracció, que portava per títol «Rajoy rompe con el Gobierno y retira su apoyo al proceso para el fin de ETA», mostrava un índex de boira de 21. Dos punts per sobre de la mitjana de boira dels articles de Gomis a *El Ciervo*. Aquesta mateixa notícia també obria la portada del diari *El Periódico de Catalunya*, que la titulava: «Rajoy rompe todos los puentes con Zapatero». En aquest cas, l'índex de boira d'aquesta notícia era d'11.

Resulta interessant comprovar també que, mentre que als articles escrits per Gomis a *La Vanguardia* els índexs de boira són semblants (entre 14 i 16), als articles escrits per a *El Ciervo* la boira creix en períodes concrets i quan tracten qüestions religioses, sobretot en el moment post-conciliar. A més, sí que es confirma la novetat de l'estil del primer «Ciervo», el de l'any de la seva fundació i el dels números següents. Els arti-

4. Els articles escollits intenten representar vagament diferents períodes de la producció de Llorenç Gomis a la revista *El Ciervo*. Es tracta dels següents: «Extranjeros», 1951; «Gracias a Dios, la Iglesia es católica», 1956; «¿Quién está aquí?», 1962; «Carta para Roma», 1963; «Signos», 1966; «Escrito en martes de carnaval», 1974; «Autonomías, autonomías, autonomías», 1983; «El Mundial de los penaltis», 1990; «Santos & Pecadores, Asociados», 1997, y «Por qué soy europeísta», 2005.

5. El director adjunt d'*El Ciervo*, Jordi Pérez Colomé, em facilita la tasca i em proposa que esculli entre vint-i-cinc articles que ell ha seleccionat prèviament.

6. Els articles escollits són els següents: «El disgusto de comer», «Veraneos: antes y ahora», «¡Quién los pillara!», «La salud de los viejos», «Los resfriados de invierno», «El correo electrónico», «Cómo ser marido», «Carta de Mamá Noel», «El carnaval y yo» y «Los dibujos animados».

7. Els índexs de boira dels articles escollits entre els publicats pel diari *La Vanguardia* són els següents: «El disgusto de comer»: 18; «Veraneos: antes y ahora»: 9; «¡Quién los pillara!»: 14; «La salud de los viejos»: 14; «Los resfriados de invierno»: 17; «El correo electrónico»: 20; «Cómo ser marido»: 16; «Carta de Mamá Noel»: 12; «El carnaval y yo»: 15, y «Los dibujos animados»: 15.

8. Els índexs de boira dels articles escollits entre els publicats per la revista *El Ciervo* són els següents: «Extranjeros»: 8; «Gracias a Dios, la Iglesia es católica»: 28; «¿Quién está aquí?»: 14; «Carta para Roma»: 12; «Signos»: 24; «Escrito en martes de carnaval»: 14; «Autonomías, autonomías, autonomías»: 25; «El Mundial de los penaltis»: 26; «Santos & Pecadores, Asociados»: 19, y «Por qué soy europeísta»: 18.

cles d'en Llorenç publicats aquests primers anys tenen índexs de boira molt baixos (per sota de 10) i resulten molt fàcils de llegir. Després la claredat disminueix en el període de finals de la dècada dels cinquanta i en les dècades dels vuitanta i dels noranta per recuperar-se cap a final dels noranta.

Aquesta disminució de la claredat pot deure's a l'enfocament i a la funció dels articles, i al tema que tracten. Respecte a l'enfocament i a la funció que el periodista preveu del seu article la pista que segueixo és la traça que deixen els noms propis. Els noms propis marquen quin públic busca l'articulista. Els noms propis són un esquer per a la lectura o la dissuadeixen. I això passa segons si coneixem de qui es tracta i de si ens interessa.

Doncs bé, deixin-me que reculli alguns dels noms propis de persona que apareixen als articles d'en Gomis publicats per *El Ciervo* (segueixo l'ordre cronològic de publicació dels articles analitzats): Camus, Paco Sitjà, San Pedro, Dios, Cristo, San Pablo, Juan XXIII, Pablo VI, arzobispo Cantero, Jesucristo, Hanna Arendt, Vizcaíno Casas, Menem, Rosario y yo, Teresa de Lisieux, Álvaro Pombo, Joan Maragall, Bernanos, Hitler, Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Bach, Mozart, Schubert, Cervantes, Ramon Llull i Giscard d'Estaing.

Selecciono a continuació els noms propis de persona dels articles publicats a *La Vanguardia*: Víctor Jara, Josep M. Panareda, J. V. Foix, Italo Svevo, James Joyce, Mesonero Romanos, Julio Camba, Noam Chomsky, McLuhan, Lluís Foix, Carmen Rico Godoy, Quim Monzó, Papa Noel, Herodes, Jesús, María i José, Peter Pan, arcipreste de Hita, pato Donald, Esopo, Iriarte i Samaniego, i, sobretot, el que crida més l'atenció és l'aparició incessant de la seva dona, dels seus néts, de les seves filles, de nens i de vells.

En els noms propis es troben pistes de per què l'índex de boira augmenta als articles d'*El Ciervo*. Es tracta d'articles de tesis més treballades i de temes més complexos. Molts d'ells tracten d'assumptes que vinculen societat i religió, que mostren l'entramat de pensaments de Llorenç Gomis sobre qüestions que entén que són de molt valor. En aquests articles es mostra el pensador cristià, contingentment periodista pel seu interès per la realitat, però que té una voluntat d'establir pautes de pensament. Als articles de *La Vanguardia*, els articles dels dilluns —ja que apareixien els dilluns—, la família ha conquerit l'espai abans reservat a escriptors, pensadors i polítics, i amb ella apareixen altres escriptors les cites dels quals faciliten que flueixi millor l'article.

Llorenç Gomis descrivia els articles dels dilluns com a costumistes, mentre que els articles d'*El Ciervo* eren editorials firmats. I quan l'opinió de tota la publicació va darrere d'un article la realitat resulta més matissada, el cel més boirós.

5. Periodisme català escrit en espanyol

No voldria obviar la dicotomia Lorenzo/Llorenç Gomis. De fet, al món periodístic gairebé sempre Lorenzo. Lorenzo als seus articles publicats als diferents diaris i revistes en els quals va publicar i Lorenzo també en la firma dels seus articles de la revista *El Ciervo*. El nom de pila de Gomis variava en funció de la llengua de la publicació en què participava. Això formava part del seu compromís del diàleg entre els espanyols. Al seu article de la pàgina 3 de la revista *El Ciervo* del mes de setembre-octubre de 1993 ho deixava escrit: «En esta revista tenemos una larga experiencia de que una empresa catalana puede ser asumida como propia por muchos españoles que no son catalanes. No todas las iniciativas catalanas prosperan más allá del Ebro, y la experiencia debiera enseñar algo.»

Aquest és l'encaix del català i de l'espanyol. Un encaix copulatiu, no disjuntiu. Un encaix basat en el diàleg i la comprensió: «La ética y la estética de la comprensión o la apertura entrañan la comprensión de los incomprensivos y la apertura de los cerrados. Esa cuadratura del círculo ha resultado siempre posible y hasta relativamente cómoda en el seno del cristianismo, aunque los que optaran por eso se vieran tachados a menudo de heterodoxos. [...]

»La Europa que ha sobrevivido es la Europa de la tolerancia y, en esta escuela, la España que debe sobrevivir es lógicamente la España de la tolerancia y de la convivencia.

»¿Hay convivencia en España? La hay. ¿Hay convivencia en Cataluña? La hay. Todo lo demás es secundario» (1993: 3).

I no s'ha d'oblidar que històricament, i fins i tot avui mateix, la publicació de capçaleres periodístiques escrites en espanyol, sobretot si ens referim als diaris d'informació general, és un dels trets del periodisme català. Ironies de la vida.

6. La ironia, un front periodístic

«—Llorenç! Et puc preguntar una cosa? Els teus articles, els escrius *en serio* o en broma?», li va preguntar un dia una amiga casada amb un catedràtic de Literatura. I en Llorenç va voler explicar que escriu els articles de dues maneres a la vegada: «La relativitat i la veritat no són incompatibles. [...] Aquest punt d'incertesa és el que més m'agrada», escriu en Llorenç. «Quan es diu el contrari del que es vol deixar entendre [...] jo crec que en el fons es diuen les dues coses, el que es diu i el que, més enllà del que es diu, es vol deixar entendre» (Gomis, 1996: 410).

El joc de la ironia mostra el món dialògicament. Tot és i no és. I en aquest joc l'escriptor que té ploma pot allunyar-se de la realitat per tor-

nar en un segon sobre ella. Estar-hi però distanciat. I alhora prendre's el món seriósment al quadrat. La ironia és una pista d'aterratge perfecta per a l'aforisme. I Gomis conreava la ironia i la mostrava triomfant mitjançant aforismes camuflats en la seva prosa de periodista de costums.

Als articles dels últims anys, l'edat, les xacres i el paper dels avis es converteixen en el planter perfecte per mostrar la lucidesa que comporta la ironia. «La edad», escriu Gomis, «es una sorpresa para el que la tiene y una manera de explicarnos por qué el otro es como es.» O sobre els problemes físics escriu: «Si no fuera por los achaques de cada uno, la conversación sería menos viva, la amistad menos estrecha, la solidaridad menos profunda.» I en el cas dels refredats: «El resfriado nos recluye en casa y, naturalmente, en la vida privada. Apetece, más que hablar de política, hablar de los resfriados, sobre todo de los de antaño.»

En aquests articles de l'últim període la ironia és el que uneix els avis i els néts. Vegin uns exemples: «Y no faltan países donde, quizá por lo privilegiado de la situación geográfica, transitan Papá Noel en Navidad y los Magos de Oriente en la noche de Reyes» o, respecte al carnaval, «Nunca nadie parece tanto él como cuando va disfrazado» (Gomis, 2004).

Però la ironia també pot explicar-se com una necessitat del periodista d'opinió. Un periodista que es distancia d'una realitat que segueix, que necessita com a ciutadà i com a professional. Com afirma el catedràtic d'Història de l'Art Valeriano Bozal en el seu llibre *Necesidad de la ironía*: «La ironía no mira para otro lado. No se concibe como una experiencia distinta, alejada de aquello que ironiza. Si alguna virtud tiene, es que no deja de su mano a lo otro: lo conserva, pero lo conserva como objeto de su mirada» (Bozal, 1999: 99). La ironia, com el periodisme, no mira cap a un altre costat.

7. Els articles dels dilluns

I els seus articles dels dilluns, articles que Gomis denomina de costums, estan carregats de claredat i d'ironia. «Si aquell dia algú volia llegir un article de costums, literari, una mica irònic, encara que fos sobre filosofia política o vés a saber quin tema, podria llegir el meu, sempre el dilluns, i sempre a sobre de l'enquesta, és a dir, en una plana fixa» (1996: 408).

El Llorenç Gomis sobre el qual recau el pes de guiar el pensament de la revista *El Ciervo* cedeix el pas a un Gomis a qui li ve de gust parlar de la vida, dels til·lers, del pas del temps, de la seva família. I a més, té comprovat que aquests articles són els que més reconeix el públic i així ho explica en les seves memòries: «Els articles que agraden més, pel que

veig, són els de costums, sobretot quan hi surt la Roser, alguna filla, els néts o jo mateix. I el que agrada més del tot és l'humor o la ironia, que no són ben bé el mateix, però de vegades es toquen i sembla que es confonguin» (1996: 409).

I els costums, a la ploma de Gomis, són el mirall de l'ésser humà. Escriure sobre els costums és escriure sobre nosaltres mateixos, sobre el més quotidià i repetit de nosaltres mateixos i per això mateix la millor fotografia del que som en realitat. Als articles de costums de Gomis apareix la persona, o la màscara diària que es posa, ja que, com ell mateix diu, «viure és un ofici impur». El costumisme de Gomis s'allunya en això del costumisme dels clàssics com Larra, per a qui el costumisme amagava una profunda intenció política i una voluntat d'intervenció social.

Als articles de costums de Gomis apareix aquest home que repeteix en veu baixa, molt baixa, deixant escapar les paraules: «Sólo por hoy me adaptaré a las circunstancias, sin pretender que las circunstancias se adapten todas a mis deseos. [...] Sólo por hoy no tendré temores. De manera particular no tendré miedo de gozar de lo que es bello y de creer en la bondad.» I que a prop queda la manera de veure el món de qui escriu una i altra vegada aquest «només per avui» de diferents maneres en diferents articles, que a prop queda del pensament de l'esclau Epictet. Que a prop estan aquestes paraules impreses al diari de les que va deixar escrites Epictet, el coix, l'alliberat. El manual que ens ha deixat Epictet, *l'Enquiridió*, era llegit i rellegit per Llorenç Gomis. Epictet, que deia que unes coses depenen de nosaltres i d'altres no: «Dependen de nosotros la opinión, la intención, el deseo, el rechazo y, en una palabra, todos nuestros actos. No dependen, en cambio, el cuerpo, la fortuna, la fama, el poder y, en una palabra, todo cuanto no sea obra nuestra. Las cosas que dependen de nosotros son por naturaleza libres y no se hallan sujetas a impedimentos ni trabas, mientras que las que no dependen de nosotros son endebles y esclavas y nos resultan embarazosas y ajenas» (Epicteto, 2002: 177). I les persones que retrata Gomis s'expliquen per les seves rutines. Són el que són per les seves opinions, les seves intencions, els seus desitjos, els seus rebuigs: per aquest dibuix en el qual afegim un nou traç cada vesprada.

8. El vals de les idees: el principi de repesca

Igual que en el poema «Apología i petición» de Jaime Gil de Biedma en el qual s'entremesclen Espanya, dimonis, pobresa, govern, home i història i creixen en nous sentits i completen el quadre, recordin: «Y qué decir de nuestra madre España / este país de todos los demonios / en donde el mal gobierno, la pobreza / no son, sin más, pobreza y mal gobierno / sino un estado místico del hombre, / la absolución final de nuestra historia. / De todas las historias de la Historia / sin duda la más

tristes es la de España, / porque termina mal. Como si el hombre, harto ya de luchar con sus demonios, decidiese encargarles el gobierno / y la administración de su pobreza.» I que conclou amb un tercet de veu ronca i forta que tot assimila i que reagrupa les idees del poema i avança i fixa la seva reflexió: «Pido que España expulse a esos demonios. / Que la pobreza suba hasta el gobierno. / Que sea el hombre el dueño de su historia» (Gil de Biedma, 2006: 124).

Igual que en aquest poema, com en els versos de Jaime Gil, als articles de Llorenç Gomis —en multitud d’ells— es produeix un procés que he anomenat el principi de repesca o el vals de les idees. Les idees van i vénen, avancen i es fixen. Afegeixen un nou sentit i recuperen les frases precedents. Aquest és l’anar i venir que embasta molts textos de Llorenç Gomis. Es construeixen amb puntades precises que van i tornen, recuperen i avancen i tornen a recordar.

L’article «Santos & Pecadores, Asociados» mostra aquest principi de repesca. En el seu quart paràgraf diu: «Porque los santos son los que se han tomado a Dios en serio y han querido vivir como si existiera. No tienen tiempo para revolver libros y manuales en busca de sus presuntas huellas teóricas. La vida es breve y hay que apostar. Los santos son los que apuestan por ganar tiempo y vivir desde ahora la apuesta de que Dios es y está aquí mismo, aunque sea de noche y no se le vea.» El vuitè i últim paràgraf Gomis l’inicia de la següent manera: «Quizá el renacimiento interés por los santos quiere decir que en medio de la secularidad en que vivimos —bastante a gusto, hay que reconocerlo— rebrota una religión que busca autenticidad, la religión de los santos.» I remata el paràgraf recuperant les idees exposades en el quart i vinculant-les a la tesi expressada a començaments d’aquest últim paràgraf. Repesca informació ja proporcionada, gairebé de manera idèntica a l’exposat anteriorment. La repesca i afegeix una mica més: «Somos pecadores porque no somos santos, que son los que juegan más fuerte en la apuesta de la vida. Los santos saben que en la otra vida ya no se puede hacer nada, al menos nada costoso. Y le hacen una seña discreta a Dios para estar con él ya ahora y aquí y hacer algo en esta vida» (Gomis, 2003: 3).

Un altre bon exemple d’aquest vals de les idees el proporciona un article que prefereixo personalment a d’altres. Es tracta de «Para qué sirve un primer párrafo», publicat al diari *La Vanguardia* el 5 de juliol de 1999. En aquest article Llorenç Gomis argumenta la importància que l’escriptor faci un bon primer paràgraf per enganxar el lector.

En el segon paràgraf de l’article descriu en què consisteix el mètode que ell utilitza per llegir llibres: «Por eso me atrevo a recomendar un método de introducción a la lectura que yo practico en toda estación con buenos resultados, me parece. Se trata de no leer ningún libro que no interese, divierta o llame la atención ya en el primer párrafo.»

Al final d'aquest segon paràgraf, un paràgraf llarg, Gomis recupera la idea del primer paràgraf. I recupera les paraules que va utilitzar perquè el lector detecti la traça deixada al camí (la construcció trimembre de verbs dóna una bona pista) i les amplia amb nous conceptes: «Un libro se lee si divierte, interesa o enseña. Y eso puede verse en el primer párrafo.»

El tercer paràgraf recupera la idea anterior i avança en la idea del cost/oportunitat del lector que no s'entreté en llibres que no l'atreuen des del seu inici: «Yo soy un lector de primeros y segundos párrafos. Esto me ahorra leer muchos libros y me permite encontrar pronto otros que resisten la prueba y se dejan leer.»

En el quart paràgraf Gomis incorpora una nova idea: «Julián Marías suele emplear una expresión que no es suya —no recuerdo de quién la sacó—, pero que él ha prohiado con acierto: “calidad de página”. Un escritor puede juzgarse por su calidad de página.» Un escriptor pot jutjar-se per la seva qualitat de pàgina. I amb aquest nou material, com si fos un malabarista, Llorenç Gomis posa en marxa el principi de repesca i aglutina les idees plantejades anteriorment, amb elegància. Com si fos Fred Astaire qui hagués dissenyat la coreografia de les següents frases, el verb flueix, recupera i avança, un, dos tres, un dos tres...: «No hay clásico, en principio, que no tenga calidad de página, porque un clásico es un señor —o una señora— que se relee con gusto. Y no se releería con gusto si no tuviera calidad de página, si no tuviera buena prosa. Tiene buena prosa el escritor que tiene eso que se llama buena pluma. Se nota ya en el primer párrafo. Así que no hace falta leer más de tres para ver si allí hay calidad de página, buena prosa, buena pluma.» Un, dos, tres...

I és que la repesca ajuda la claredat i a més impedeix que els paràgrafs, els textos sencers, acabin «en punta», en expressió repetida pel mateix Llorenç Gomis. Què és acabar en punta? Acabar de manera abrupta, obrint un nou tema o sense haver recollit el que s'ha sembrat. Un, dos, tres, un, dos, tres...

9. La retòrica del present

Els mitjans de comunicació es construeixen sobre el present. Viuen del present i utilitzen el present com el recurs mitjançant el qual mostren la realitat als seus públics. Tot el que passa per les seves pàgines se ceneix a un sol pla temporal: el de l'ara. L'ahir és l'ara que acaba de ser; el demà, l'ara que encara no ha estat. La preparació d'un esdeveniment a les pàgines d'un diari atreu el futur cap al present en què sempre es troba el lector. La recuperació d'un esdeveniment necessari per entendre el que succeeix en aquest moment vincula al present el que ja es creia conjugat en un altre temps verbal.

Els esdeveniments en els mitjans de comunicació se cenyeixen a l'univers del present. El present esborra el temps en les narracions que s'expliquen en els mitjans de comunicació, perquè tot passa ara, perquè exclou el passat i el futur. Aquesta és la retòrica del present que Llorenç Gomis va analitzar en la seva *Teoría del periodismo* (1991). La retòrica del present és, d'alguna manera, la retòrica del no-temps. Això permet que es reconverteixi l'ordre natural de qualsevol narració, de caràcter cronològic, en un nou ordre artificial que situa l'interès com a centre de la narració i ja no el temps.

El recurs del present fa suposar al lector que el que narren els mitjans —en present, és clar— està succeint ara i, per tant, l'afecta directament. El present és el temps dels canvis i el lector viu en aquesta trepidant transformació de tot el que l'envolta. Quan un esdeveniment traspasa el llinyar del present i llisca cap als clarobscurs del passat deixa de tenir interès per als mitjans de comunicació. I el lector, acostumat a descodificar el seu món en clau de present, tendeix a oblidar-ho amb suma facilitat. La retòrica del present, no s'hi pot fer més, escurça la memòria del públic. Gomis parla de la glorificació del present: «I aquesta artificiosa i constant formació del present no sorprèn el públic, acostumat a una difusa i social glorificació del present» (1994: 63).

Recorden la recerca inicial a Google? Únicament cal buscar les paraules «sólo por hoy» entre cometes i Juan XXIII. «Sólo por hoy creeré firmemente —aunque las circunstancias demuestren lo contrario— que la buena providencia de Dios se ocupa de mí como si nadie existiera en el mundo. Sólo por hoy no tendré temores. De manera particular no tendré miedo de gozar de lo que es bello y de creer en la bondad.» Així acaba el decàleg de la serenitat de Joan XXIII que es troba fàcilment a Google. Un decàleg que podia haver estat escrit per un periodista. El present és el que compta; la informació traslladada en present.

El periodista Llorenç Gomis, el creient Llorenç Gomis, va recordar no fa molt les paraules del papa Roncalli que parlaven del present i d'una felicitat també buscada per un estoic nascut en el segle primer. I va recomanar la seva lectura com una hipotètica carta que podria haver enviat ell a Déu. I així ho va deixar escrit: «[el decálogo de la serenidad] Nos aconseja no tener miedo de ser felices solo por hoy, sabiendo que para eso hemos sido creados, no solo en esta vida, sino en la otra, y pensar, solo por hoy y contra todos los indicios en contra, que la buena providencia de Dios se ocupa de nosotros como si no hubiera otra persona. Tengo ya 81 años y es hora de aprender a vivir en el presente, es decir, en la eternidad.» (*50 cartas a Dios*, 2005) Un, dos, tres, un dos tres...

Bibliografia

- BOZAL, Valeriano (1999). *Necesidad de la ironía*. Madrid: Visor.
- 50 cartas a Dios (2005). Madrid: PPC.
- EPICTETO (2002). *Enquiridión*. Barcelona: Círculo de Lectores.
- GIL DE BIEDMA, Jaime (2006). *Las personas del verbo*. Barcelona: Galàxia Gutenberg.
- GOMIS, Joaquim (2006). «La herencia del Papa campesino». *El Ciervo* [Barcelona], juny, p. 3.
- GOMIS, Llorenç (1996). *De memòria*. Barcelona: Edicions 62.
- GOMIS, Lorenzo (1963). «La opinión pública». *El Ciervo* [Barcelona], juny-juliol, p. 1.
- (1966). «Tres tareas». *El Ciervo* [Barcelona], abril, p. 1.
- (1973). «¿Ni hablar?». *El Ciervo* [Barcelona], desembre, p. 1.
- (1991). *Teoría del periodismo: Cómo se forma el presente*. Barcelona: Paidós.
- (1993). «¡San Pablo y abre España!». *El Ciervo* [Barcelona], setembre-octubre, p. 3.
- (1994). «Persuadir la gent de que passen coses interessants». *Periodística* [Barcelona], núm. 7, p. 59–64.
- (2004). *Lunas y lunes de Lorenzo Gomis*. Barcelona: El Ciervo.
- IPPOLITO, Dennis S.; WALKER, Thomas G.; KOLSON, Kenneth L. (1976). *Public Opinion and Responsible Democracy*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- MELLONI, Alessandra; PEÑA-MARÍN, Cristina (1980). *El discurso político en la prensa madrileña del franquismo*. Roma: Bulzoni.
- PASTOR, Lluís (2004). *Teoría de las cartas al director: El papel del lector en la prensa*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. [Tesi]
- THORNTON, Brian. «The Shrinking Debate over Journalistic Standards: Where Have all the Letters Gone?». [Presentació a la Magazine Division, com una part de l'Association for Education in Journalism and Mass Communication Annual Conference, Anaheim, Califòrnia, agost 1996]